

ZSIDI VILMOS*

„A mezőgazdasági szakoktatás tervezete” – 1949

Közvetlenül a második világháborút követő időben a magyarországi felsőoktatás intézményrendszerében két alapvető változás történt: a területi revízió során visszakapott részeken felállított intézmények – szinte teljes egészükben – elvesztek. Így a Földművelésügyi Minisztérium irányítása alá tartozó intézmények 40%-a (44 iskola) került ismét az országhatáron kívülre. A másik jelentős, szervezeti jellegű változás a mezőgazdasági szakoktatási rendszer átalakítása: az egységes irányítás megszervezése, illetve a Magyar Agrártudományi Egyetem létrehozása volt.¹ Az egységes irányítás azt jelentette, hogy minden mező- és erdőgazdasági szakoktatási intézményt a földművelésügyi miniszter felügyelete alá helyeztek, aki a tanulmányi, a szervezeti és a képesítési kérdéseket a Mezőgazdasági Szakoktatási Tanács meghallgatásával szabályozta.²

Az egész felsőoktatás szisztematikus átszervezését az MKP (Magyar Kommunista Párt) kezdeményezte, politikai befolyásának kiterjesztése érdekében. Ennek egyik első dokumentuma az 1947 elején kiadott 3 éves tervjavaslat, amely az agráregyetem teljes helyreállítását és színvonalának emelését irányozta elő, 16 millió Ft-os költségvetéssel. Az első felsőoktatási reformtervet Kovács Máté, a VKM (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium) politikai államtitkára dolgozta ki 1947 májusában; június 18-án kelt az MKP felsőoktatási reformbizottságának javaslata a KV (Központi Vezetőség) számára. Az utóbbi tervezet már konkrét javaslatokat is tartalmaz, így – többek között – az Agráregyetem átszervezését. A középfokú oktatásban változást jelentett a kecskeméti Magyar Állami Parasztfőiskola felállítása. Az alsófokú mezőgazdasági szakoktatás továbbra is a gazdaképző iskolákra, szaktanácsadó állomásokra, ismeretterjesztő tanfolyamokra és szakelőadásokra épült. Létezett továbbá az iskolán kívüli mezőgazdasági szakoktatás.

Mivel a 3 éves terv leginkább a háború következményeinek felszámolását célozta, alapvető és átfogó változásokra – a belpolitikai helyzet alakulásának megfelelően – csak az 5 éves terv összeállításával lehetett gondolni. Az 5 éves terv kidolgozása 1948 nyarán kezdődött és több tucat változata készült a végleges, törvényben rögzített szövegig.

A mezőgazdasági szakoktatás átszervezése mögött – az általános egyetemi reformmal összefüggően – az állt, hogy a politikai szempontból nem megfelelő tanárokat, hallgatókat eltávolítsák, szélesebb, lehetőleg a kommunista elvek mellett elkötelezett néprétegek előtt megnyissák a felsőok-

* 1015 Budapest, Donáti u. 18.

¹ 4050/1945. (VII. 1.) M. E. sz. rendelet, 8740/1945. (IX. 26.) M. E. sz. rendelet.

² 5690/1945. (VII. 25.) M. E. sz. rendelet.

tatási intézményeket, a tananyagban érvényt szerezzenek a marxista–leninista tanoknak, végül pedig pragmatikus érdekből a kiépülő szocialista mezőgazdasági nagyüzemek számára képezzenek szakembereket. A mezőgazdasági szakoktatással foglalkozó, általam vizsgált három dokumentum³ közül időrendben az első 1949 márciusában készült és a „Javaslat a mezőgazdasági szakoktatás átszervezése” címet viseli. Az elvi bevezetőben a megfogalmazott szempontok szerint: a „szocialista nagyüzemek”, a földművelésügyi igazgatás, valamint a kísérleti és tudományos kutatás számára kell „kádereket” képezni; valamennyi iskolatípusban felvételi bizottság felállítása szükséges a megfelelő hallgatói összetétel kialakítására, az iskolák tananyagát szakmai, politikai és általános műveltségi főcsoportokra kell bontani. A tervezet didaktikai elvárása szerint az „oktatás módszere a pártiskolák szemináriumi módszeréhez hasonló”. Az iskolatípusok kialakítását, tanulmányi idejét, tananyagát pedig a kolhozosítás üteme szabja meg. De jelentkezik a specializáció igénye is: az iskolák a nagyüzemi termelés egy-egy ágára képesítenek.

Az átszervezés a szakoktatás egész szervezetének decentralizálásával és a megyei földművelésügyi igazgatóságok létrehozásával jár. A változtatások előkészítését 1949-ben, a változtatások döntő részét pedig 1950-ben tervezték végrehajtani.

Az átszervezés részleteit az „ifjúsági oktatás” és a „felnőttoktatás” rendszerében tárgyalja a javaslat, előbbihez sorolva az Agrártudományi Egyetemet és a „szakkáderképző” középiskolákat. Az egyetem feladata a szocialista nagyüzem (állami gazdaságok, nemzeti vállalatok, termelészövetkezetek stb.) vezetőinek, gazdaszainak; a közigazgatási szakemberek és oktatók, állatorvosok, erdőmérnökök, valamint vezető kutatók képzése. Ennek megfelelően növénytermesztési, állattenyésztési, kertészeti, üzemgazdasági, állatorvosi, erdészeti, gépészeti – összesen 7 kar felállítása szükséges. Az így átszervezett intézményben az első két év tananyaga azonos, a 3. évfolyamtól kezdődik a kari specializáció. Az utolsó évben kerül sor az üzemi gyakorlatra, majd a szakvizsga letételére. A kitűzött célok elérésére az egyetem adott szervezete alkalmatlan, mert a hallgatóság és professzori kar „döntő többségében a népi demokráciával szemben ellenséges magatartású”... A mezőgazdasági osztályok közül a „legkevésbé demokratikusak” a vidéki osztályok, amelyeknek „a hallgatósága többségében deklasszált és kulák”. A „proletár elem” csak 1%, míg a 45% kulák és deklasszált elem befolyása alatt tartja az ingadozó 54%-os középréteget. A meglévő 4 osztályon „a kevés számú baloldali elem szét van szórva” és így nem tudja a hallgatóságot megfelelően befolyása alatt tartani. E helyzet megszüntetését úgy képzelte el a tervezet, hogy a 3 vidéki osztály működését mielőbb ideiglenesen szüneteltetni kell, ennek „törvényes” lehetőségét az 1949 végéig felfüggesztett egyetemi autonómia biztosítja.⁴ A hallgatókat felvételi vizsgával Budapesten kell összevonni. Az egész átszervezés lebonyolítására mindössze 3 hetet hagyott a tervezet. (Az intézkedések valóban példás gyorsasággal követték egymást. Így a vidéki osztályokat bezáró rendeletet, amely március 17-én déli 12 órakor lépett életbe, egy órával korábban, 11 órakor kézbesítették a rektornak.)⁵

A „szakkáderképző” középiskolákkal kapcsolatban az volt az elképzelés, hogy azok az általános iskolára épülnek, tanulmányi idejük 4 év, amely érettségi vizsgával zárul. Akik nem tanulnak tovább az egyetemen, azok egyéves speciális üzemi gyakorlaton vesznek részt és szakvizsgát tesznek. A következő iskolatípusok felállítása válik szükségessé: 22 növénytermesztési, 11 állattenyésztési, 6 kertészeti, 2 tejgazdasági és 1 erdészeti szakközépiskola.

A felnőttoktatás a tanfolyamos, tulajdonképpen ismeretterjesztő, illetve iskolai oktatás keretében folya. A felnőttek iskolai oktatása felső, közép és alsó szintre tagozódik. Felsőfokú az egyéves vezető- és gazdaszképző Mezőgazdasági Akadémia és az ugyancsak egyéves, gépállomásvezetőket és helyetteseiket képző 2 főiskola. A középszinthez tartozik a „Termelészövetkezeti cso-

³ 1. Javaslat a mezőgazdasági szakoktatás átszervezésére, (1949.) március 19. 2. A mezőgazdasági szakoktatás tervezete és A mezőgazdasági szakoktatás 5 éves tervének indoklása. Mindkét dokumentum az F. M. Szakoktatási Főosztályán készült, valószínűleg 1949 decemberében. 3. A mezőgazdasági szakoktatás 1950/51. évi programja; dátum nélkül. Mindhárom irat lelőhelye: MOL XIX-K-1-mm 85-270/955. Ld. még: A mezőgazdasági szakoktatás 5 éves terve. 1950. március 2. (Jelen dolgozat, terjedelmi okokból, a tervezeteknek csupán a szervezeti kérdésekre vonatkozó részeit ismerteti.)

⁴ 10460/1948. (X. 14.) sz. kormányrendelet.

⁵ 55555/1949. (III. 20.) sz. F. M. rendelet és GATE Lt 3/a. 1. Egyetemi tanácsulési jkv. 1949. március 30.

portvezető és gazdaszképző”, az „Üzemegység, üzemág és brigádvezető-” és a „Járási szakigazgatási felügyelő-”képző iskola. Az alsófokú oktatás két intézménytípusa a traktorvezetőképző és a munkacsoport vezető képző, utábbi 3 szakos (növénytermesztési, állattenyésztési és kertészeti) iskola.

A következő nagyívű, már részletes átszervezési koncepció az 1949 végén készült „A mezőgazdasági szakoktatás tervezete” című dolgozat. Ez a tervezet a szovjet példa és gyakorlat másolásának tipikus dokumentuma. Minden egyes állítása után ott szerepel a figyelembe vett szovjet minta tüzetes ismertetése. További jelentős eltérés a márciusi tervezettel szemben a tervszámok, a szakemberszükséglet és a költségvetés ismertetése. Ez a tervezet is általános elvi szempontok rögzítésével kezdődik, amelyek után elhelyezi a szakoktatást az egész iskolarendszerben. A tavaszi tervezetben megismertek mellett új vonás annak megállapítása, hogy „A múlt elméleti, szellemtudományos oktatásával szemben a gyakorlati, természettudományos (micsurini–liszenkói biológián alapuló) kiképzést kívánja megvalósítani.” Megjelenik a szocialista embertípus kiformálásának szükségessége is. Feltűnik a tájjeleg figyelembevétele az oktatásban.

A tervezet elkészítésekor a jelentkező szakemberigényeket próbálták meg felmérni és ezen adatok tükrében dolgozták ki az egész rendszert. Az elképzelések szerint 1950-ben még 5–6%, 1954-ben már 70–80% lesz a szocialista nagyüzemek aránya. Tehát ehhez a helyzethez kell biztosítani a szakemberszükségletet. Az 5 éves terv azonnali igényei átképzéssel oldandók meg.

A felsőfokú szakoktatás tervezetét a szakosítás „bejelentett” igénye szerint alakították ki; így a Mezőgazdaságtudományi Kart üzemgazdasági, növénytermesztési, állattenyésztési és géptechnikus gazdai osztályra lehetne szakosítani.⁶ Jellemző, hogy a fél évvel korábban megszüntetett vidéki osztályokkal ismét számolnak. 1950-re tervezték a magyaróvári és a debreceni osztályok újraindítását. Változást jelentett a Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Kar kert- és gyümölcsstermesztési, valamint szőlő- és borgazdasági osztályra bontása, az Állatorvosi Kar két azonos osztályra tagolása Budapest és Keszthely központtal. A négykarú egyetem összesen 14 osztályból állna. A tanárképzés intézménye az Agrárpedagógiai Intézet; az általános mezőgazdák, üzemgazdák képzésének helye pedig a főiskolai okelevelet adó zsámbéki Mezőgazdasági Akadémia.

A felsőfokú szakoktatás alternatív terve szerint Budapesten működne a négykarú – mezőgazdasági, erdőgazdasági, kert- és szőlőgazdasági, valamint állatorvosi fakultással rendelkező egyetem, elsősorban továbbképzési céllal. A felállítandó főiskolák (vagy akadémiák) elsődlegesen gyakorlati pályára készítenének fel. Ennek megfelelően Mosonmagyaróváron működne az üzemgazdasági, növénytermesztési, gépesítési osztály; Debrecenben üzemgazdasági, növénytermesztési, állattenyésztési osztály; Keszthelyen növénytermesztési, állattenyésztési, állatorvosi osztály; Kécskeméten üzemgazdasági, gépesítési, állattenyésztési osztály. Mind a négy főiskolán folyna tanárképzés. Az alternatívák közül a második változat tükrözte inkább a szovjet modellt, mivel a Szovjetunió felsőfokú szakoktatási intézményei is önállóan szervezett főiskolák voltak.

Az 1949/50. tanévben megkezdődött a „szakosított szaktanárképzés” a felállítandó technikumok és a szakiskolák számára, növénytermesztési, állattenyésztő, üzemgazdai, gépesítési, kertész–szőlész képzési irányokkal. A gyakorlati oktatás tervezetének kidolgozása, részletesen lebontva az egyes osztályokra és azok évfolyamaira, későbbre maradt. A dokumentum szerint szükséges az iskolai kísérleti tangazdaságok hálózatának kiépítése; a nagyüzemi gyakorlatok megszervezése.

A középfokú mezőgazdasági szakoktatás célja az agrár üzemrész-egységek vezetőinek képzése, mivel „a termelési szektorok elsősorban gyakorlati középkádereket kívánnak”. Ezért tervezik a mezőgazdasági technikumok felállítását. A létrehozandó 38 intézményből 13 általános mezőgazdasági, 7 növénytermesztési, 9 állattenyésztési, 1 kertészeti, 2 gépesítési, 1 erdészeti és 5 könyvelési és számtartási technikum lenne. A technikumok szakérettségivel záruló képzési ideje 3 év. A mezőgazdasági gimnáziumot végzetek 1 éves gyakorlat után tehetnek szakvizsgát. Egyes szakemberek képzése iskolán kívüli, tanfolyamos oktatás keretében történne (pl. növénynemesítő, méhésztb.). A középfokú oktatásban jelentős szerepet kap az átképzés.

⁶ Az 1950/51. tanévben a karon agrárközgazdasági, agronómiai, állattenyésztési és gépesítési szakokon kezdődött meg a képzés.

Az alsófokon képzett szakmberek közel 347 ezer fős nagy száma az ifjúsági oktatásban az egyéves szakiskolák felállítását (122 iskola!) sürgeti, a felnőttoktatás formáját különböző tanfolyamok szervezésével. A teljes intézményi hálózat kiépítésének határideje 1954.

A harmadik dokumentum, „A mezőgazdasági szakoktatás 1950/51. évi programja” a fent ismertetett anyagoknál is részletesebb: a végrehajtás konkrét módozatai mellett foglalkozik az intézmények belső szervezetével, tantárgyaival, szociális kérdésekkel.

Rövid összegzésképp megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdasági szakoktatás tervezetének az alapfokú és a középfokú oktatásra vonatkozó részei (pl. technikum felállítása) sokkal maradandóbbnak bizonyultak, mint a felsőoktatási koncepció.

A tervezettektől eltérően 1951-ben a mezőgazdaságtudományi fakultás megszűnt a szakokból kialakított agronómiai, állattenyésztési, agrárközgazdasági és gépesítési karok létesítésével. 1952-ben kivált az Állatorvostudományi, 1953-ban a Kert- és Szőlőgazdaságtudományi, valamint az Erdőgazdaságtudományi Kar és önálló, egyetemi rangú főiskolákká alakultak. Ugyanebben az évben megszűnt a Mezőgazdasági Akadémia. 1954-ben a Gépesítési Kar átmenetileg önállóan működő Mezőgazdasági Gépészmérnöki Főiskolává alakult. A Mezőgazdasági Szaktanárképző Intézetet 1950-ben Debrecenben állították fel, 1954-ben Gödöllőre helyezték és az ottani intézménnyel együtt létrehozták a Továbbképző Intézetet. 1953/54 folyamán pedig, az általános képzés jegyében újraindult a 3 vidéki mezőgazdasági akadémia.

Az ismertetett dokumentumok a mezőgazdasági szakoktatás koncepció-alakításának kb. 1 évet átölelő folyamatát tükrözik, ismeretük a szakoktatás-történet számára aligha nélkülözhető.

IRODALOM:

- A Debreceni Agrártudományi Egyetem 125 éve. (2. rész) Főszerk.: Szász Gábor, Debrecen, 1993.
 A Gödöllői Agrártudományi Egyetem Jubileumi Emlékkönyve (1920–1995). I–II. Főszerk.: Walleshausen Gyula, Gödöllő, 1995.
 A földművelésügyi szakigazgatás története 1867–1948. Szerk.: Pataky Ernő, Bp., 1970.
 A magyar felsőoktatás helyzete. Szerk.: Palovecz János, Bp., 1983.
 Csiki László: Az újjászervezett magyar mezőgazdasági szakoktatás. Agrártudom. Szle. 1947/1. 53–61. p.
 Dokumentumok a magyar oktatáspolitikai történetéből. I. 1945–1953. Összeáll.: Kardos J.–Kornidesz M., Bp., 1990.
 Főiskolától egyetemig. Dokumentumok a felsőbb szintű kertészképzés történetéből II. 1945–1953. Szerk.: Földváriné Kocsis L.–Zsidi V., Bp., 1996.
 Hat évszázad magyar egyetemei és főiskolái. Szerk.: Szögi László, Bp., 1994.
 Irodalmi szemelvények és magyarázatok a mezőgazdasági szakoktatás történetéhez II. Szerk.: Heckenast J.–Zsinka J., Gödöllő, 1988.
 Nehéz esztendőkről krónikája 1949–1953. Dokumentumok. Szerk. és bev.: Balogh Sándor, Bp., 1986.
 Somos András: A magyar mezőgazdasági kutatás felszabadulás utáni tíz éve: In: A magyar tudomány tíz éve 1945–1955. Szerk.: Ligeti Lajos, Bp., 1955. 135–150. p.
 Walleshausen Gyula: A magyaróvári agrárfelsőoktatás 175 éve (1818–1993). Mosonmagyaróvár, 1993.
 Zsidi Vilmos: A keszthelyi agrárfelsőoktatás története 1945-től napjainkig. In: Georgikon 200. Szerk.: Fülöp Éva Mária, Keszthely, 1996. 291–395. p.

A FELSŐFOKÚ MEZŐGAZDASÁGI SZAKOKTATÁS TERVEZETE I.

Agrár egyetem**Mezőgazdasági Akadémia**1. Mezőgazdaságtudományi Kar

1.1. Üzemgazdasági Osztály

Budapest

Debrecen

Mosonmagyaróvár

1.2. Növénytermesztési Osztály

Debrecen

Mosonmagyaróvár

Keszthely

1.3. Állattenyésztési Osztály

Debrecen

Keszthely

1.4. Gépesítési Osztály

Budapest

Mosonmagyaróvár

2. Erdőgazdaságtudományi Kar3. Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Kar

3.1. Kert-gyümölcsstermesztési Osztály

Budapest

3.2. Szőlő-borgazdasági Osztály

Budapest

4. Állatorvostudományi Kar

4.1. I. Osztály

Budapest

4.2. II. Osztály

Keszthely

Agrárpedagógiai Intézet

A FELSŐFOKÚ MEZŐGAZDASÁGI SZAKOKTATÁS TERVEZETE II.

Agrár egyetem (Budapest)

(Továbbképző jelleggel)

1. Mezőgazdaságtudományi Kar

2. Erdőgazdaságtudományi Kar

3. Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Kar

4. Állatorvostudományi Kar

(1–3. esetleg önálló főiskola)

Mezőgazdasági főiskolák/akadémiák*Mosonmagyaróvár*

üzemgazd. oszt.

növényterm. o.

gépesítési o.

tanárképzés

Debrecen

üzemgazd. oszt.

növényterm. o.

állatteny. o.

tanárképzés

Keszthely

növényterm. oszt.

állatteny. o.

állatorv. o.

tanárképzés

Kecskemét

üzemgazd. oszt.

gépesítési o.

állatteny. o.

tanárképzés

2. sz. melléklet

A MEZŐGAZDASÁGI SZAKOKTATÁS SZERVEZETE

Az ifjúsági oktatás intézményei

A felnőttoktatás intézményei

Felsőfok**Agráregyetem****Mezőgazdasági akadémia**

3 üzemgazdasági osztály
 2 állattenyésztési osztály
 3 növénytermesztési osztály
 2 gépesítési osztály
 1(!) kertgazdasági osztály
 1 erdészeti osztály
 2 állatorvosi osztály

(Általános agronómusképzés)

(Vagy főiskolák)

Középfok**Technikumok****Középfokú tanfolyamok**

13 ált. mezőgazdasági
 7 növénytermesztési
 9 állattenyésztési
 1 kertészeti
 2 gépesítési
 1 erdészeti
 5 könyvelési, számviteli

(Vezető- és üzemegységvezető-képzés)

Alsófok**Mezőgazdasági szakiskola****Alsófokú tanfolyamok**

12 termelőszövetk. elnöki
 49 növénytermesztési
 14 állattenyésztési
 4 erdészeti
 9 kertészeti
 33 gépesítési
 1 szövetkezeti könyvelői

(Szakosítással)